

HET OUDE ZELEM

(Vervolg van blz. 147)

HET KLOOSTER EN DE VRIJSTELLING VAN GEMEENTEBELASTINGEN

Bij de oprichting van de kartuis hadden Geraard van Diest en zijn tweede gade, Joanna van Vlaanderen, een schenking gedaan van 4 bunder grond, 1½ bunder weide, 40 mudden rogge en 30 pond zwarte tornooisen. In de akte hiervan, gedagtekend op 1 februari 1328, werd uitdrukkelijk vermeld: « Opdat de paters van bovengemelde goederen in de toekomst zouden kunnen genieten en de vrije beschikking erover hebben in vrede en rust zoals over hun eigen goederen .... ». Hierdoor was wel voorzien dat voor deze schenking geen belastingen of taksen mochten aangerekend worden. Dit voorrecht zou door Karel IV in het jaar 1357 als volgt bevestigd worden: « cum igitur pro parte religiosorum prioris et fratrum domus sancti Joannis Baptistae in Zeelhem prope Dyest, ordinis carthusiensis Leodiensis diocesis, devotorum nostrum dilectorum fuerit coelitudini nostre propositum, quod cum ipsis et eorum monasterio, aliqua bona possessiones et predia per christi fideles pietatis ac devotionis intuitu conferuntur seu in preterito sunt collata, dicti fratres per se et suos conversos, quos in bonis possessionibus seu predijs huiusmodi residere et inheritare constituunt ad hoc nullatenus admittuntur sed coguntur ad ponendum in tallibus laicos seculares, ut ab illis verum bonorum possessorum ac prediorum ipsorum factiones tallice subsidia .... Datum Trajecti super mosam anno domini millesimo tricentesimo quinquagesimo septimo, indictione decima nonas februarii regnorum nostrorum anno undecimo imperii ». Op 23 september 1358 bekrachtigt Johanna, hertogin van Brabant, een privilegium « quo in brabantia non solvimus de bonis nostris thelonium », waardoor de paters in Brabant geen tolbelasting zouden betalen: « dat wy onzen lieven ende gheminden in Gode onsen heere den broederen vanden Chartroyzen in Zeelhem by Dhiesten dat sy hem tot ons heeren dyenste in eenpaerlycke penitencien ghestellet hebben ende wy hopen dat sy voor ons ende voordien staet van onssen landen ende onssen oyrderen sullen bidden ende voirt meer te nerenstelycker bidden seullen. den selven broederen gegheven hebben ende geven, gheorloft hebben ende orloeven, tolln vry te varen ende te treccen, doir allen onssen landen van Brabant, met allen heuren goederen, heuren cloesteren ende huere notterste toebehoorenden, eeuwelyck tot allen daghen, alsoo langhe alst voirschreven cloester op die stadt staen sall .... Daerom ontbieden wy ende bevelen wy allen onssen rechteren ende ambachts luden van onssen lande voirschreven die nu syn ofte naermaels wesen seullen, ende elcken sonderlinghe dat sy die voirseyde breuders, haer goet ende haer gesinde, hoe-

den ende beschermen voor allen onrecht, forche ende gewout altoos ende wanneer dat sy vanden brueders wegghen versocht sullen syn. Gegheven te Brussel .... ».

Gezien de grote uitgestrektheid van deze goederen, daarbij gerekend de eigendommen welke later nog aan het klooster zouden toekomen, en om reden dat ze bijna alle op het grondgebied van Zelem gelegen waren, was een dergelijk voorrecht zeer nadelig en faliekant voor de gemeentelijke financiën, vooral tijdens de 16e eeuw, wanneer uitzonderlijk hoge geldsommen dienden verzameld om het dorp voor afbranding of uitrooiing door de vreemde soldatenlegers te behoeden.

De zienswijze van de « Weth ende Raet » van Zelem was hierover echter niet in overeenstemming met de bewering van de paters. Volgens hen waren alleen de goederen, die bij de stichting geschonken waren, vrijgesteld van gemeentebelastingen, doch alle nadien verworven eigendommen zouden dienen belast te worden zoals die van de gewone inwoners. Ontelbare rechtsgedingen en schepenbeslissingen zijn hierdoor ontstaan, tot uiteindelijk op 26 juni 1656 een overeenkomst tussen beide partijen werd ondertekend.

In zijn Register heeft notaris Janssens ons hieromtrent enkele belangrijke mededelingen nagelaten, welke dan getest werden aan de verslagen der schepenbank om er de getrouwheid van na te gaan.

Een eerste hoofdstuk behandelt de « Sententia arbitralis Leods inter Carthusianos et communitatem de Zeelhem 1650 ». Volgens deze Latijnse teksten werden de rechtsgeleerden Franco Dylepert en Ogerus Beeckmans te zamen met de heren Egidius van Dormael en Joannes Wynants aangesteld om als rechters te zetelen in het proces tussen de prior met het convent van de Kartuizers te Zelem enerzijds en de gemeente anderzijds.

Ten huize van schepen Erasmus van Loesselt werden volgende uitspraken gedaan :

— betreffende de belastingen werd door bovengemelde rechters besloten dat de goederen van de kartuis van Zelem, die bij de stichting geschonken en toevertrouwd waren, onafgezien of ze door de paters zelf of door hun dienaren of knechten werden bewerkt of vruchtbaar gemaakt, vrij waren van alle taksen, zo gewone als buitengewone. Op 30 april 1646 werd door de kartuizers en de gemeente hierover een proces ingezet. Op 4 mei van hetzelfde jaar werd reeds door de afgevaardigden vastgesteld dat de paters « contribuere cum clero secundario in talys oneribus et impositionibus communibus » en dat ze geen tweemaal mogen belast worden. Er wordt op 5 juni beslist dat de kartuizers niet mogen noch kunnen belast worden door de gemeente Zelem, noch voor hun personen, kudden, dieren, noch voor hun goederen. De buitengewone belastingen daarentegen die voor het algemeen welzijn « que ex necessitate publica et pro conservatione boni

publici » worden geheven, zijn hierop wel toepasselijk « eas subeundas, ferendas et imponendas juxta juris communis dispositionem et communem in illis observatum morem et consuetudinem tam in hac quam in vicinis partibus praticandam et observandam .... » ;

- over de visvangst werd tijdens de zitting van 9 juni 1646 bepaald dat de kartuizers het voorvissen « jus primarie piscationis » zouden bezitten in het Goirbroeck en het Zelems broeck. De inwoners van Zelem zouden hier slechts mogen vissen van 15 mei af.
- Na het Resterbosch te hebben bezocht te Zelem en verscheidene inwoners van deze gemeente te hebben onderhoord evenals Erasmus van Loesselt, schepen te Luik, verklaren Dylepert en Beeckman dat het aan de inwoners van Zelem niet toegelaten is op deze plaats stenen te kappen en ze weg te voeren. De stenen, die rond het feest van de H. Bruno in 1643 door 20 man van het klooster werden gekapt en weggehaald, moesten teruggegeven worden, zoniet diende een vergoeding van 15 pattakons door de gemeente betaald binnen de 6 weken.

Deze beslissingen werden voorgelezen ten huize van de weledele heer Franco Dylepert in aanwezigheid van E. P. Gaspar Coex, procurator van Zelem, broeder Arnold, donaat van dit huis en Andreas Hoex, Pauls Vrancken, schepen van Zelem en Joannes Grootjans, meier, op 9 november 1650 te 16 uur, terwijl hiertoe Servatius de Braz en Godefridus Daff tot getuigen waren uitgenodigd.

Tijdens een buitengewone zitting van het schepencollege op 23 juni 1651, verklaart Peter Marien als burgemeester dat de 15 pattakons niet moeten betaald worden omdat ze aan de gemeente niet werden aangerekend en omdat « by het Laudum gegeven 1646 den 5° Juny geconcipteert door die Eers. Heeren Egidius de Dormael ende Joannes Wynants rechterlic geeligerden arbyters, blyckt dat die voorschreven EE. Heeren Satroyens schuldich syn van haere goederen en bestialen te betalen, schettingen die welcke uuyt gemeynen noot ende tot conservatie vande gemeyne welvaert overcomen .... die de voirschreven Heeren bevonden worden te achteren ende tegenwoirdich schuldich syn.... ». Op de vergadering van 14 september komt dit terug ter sprake. Peter Marien zet uiteen hoe hij aan de paters « minnelic heeft laeten weten ende bevorens versocht metter minne te laten liquideren ende cortten aen hun behooryc taxen .... dat sy die genantiseerde penningen namelic XV pattacons souden comen lichten, waer op de voirschreven prior repliceerde hem sulcx niet aen te dragen ter oorsaecken die 6 weecken waren geexpireert .... ».

Alle gemeentebestuurders worden op 19 oktober 1651 bijeen geroepen : Nicolaes Janssen, meier, Peter Marien en Jacob Inckels, burgemeesters, Jan Grootjans en Jan Cleys, schepenen, Thileman Alen, H. Geestmeester, Peeter van Reppel, kerkmees-

ter, Jan Brans en Reynier Thonis, Sedtmeesters, alsmede Vincent Hermans en Willem Peelenders, « alle ingesetene ende in qualittyt als voor representeerende het geheel corpus der gemeynte ». In het geding dat de prior en het convent van de Kartuizers hebben willen « intenteren oft geintenteert hebben voor de E. H. Abt van St. Laurens » als conservator van de voorrechten van de Cleri Secondary tegen de gemeente, beslissen ze samen « niet en syn van intentie yet te prejuditeren oft af te gaan hen recht welc hen geboren is ende competeert uut ende van wege alsulc Laudum als opden 9 november des lest voorgaende jaer van 1650 is uutgesprocken .... ». Ze eisen dat de paters een toetreding van hun generale overste of van het generaal kapittel dienen voor te leggen en een borg moeten storten voor gebeurlijke onkosten. Tot getuigen werden gevraagd: Jan Houben van Stockroy en Jan Jans van Heusden. Aan deze beslissing werd het schepen-zegel gehangen tot bekrachtiging.

Als een minnelijke schikking kwam dan op 26 juni 1656 de overeenkomst tussen beide partijen. Hierin wordt uitgelegd hoe tussen de St.-Jansberg en de gemeente gedurig processen werden ingespannen omwille van de schatting van « al sulcke hoo-renbeesten als die selve Heeren in haer cloester waren houdende, mitsgaders oock alsulcke landen, als 'sy met haer knechten ende wercklieden waren ackerende, daer aff die vruchten in het cloester voirc. geschuert wierden ». De paters beweerden van de heer Officiaal van Luik drie voorrechten verkregen te hebben: voor-eerst dat de 15 pattakons slechts vele jaren na de uitspraak wa-ren betaald door de gemeente, en dat de kosten van het proces en de interest reeds de som van 135 gunden 1 stuiver be-droegen, verder dat de kosten van het proces over het gebruik van de Bruul evenmin waren betaald, belopend tussen de 200 en 300 gunden, met 53 gunden en 5 stuivers interest en ten slotte dat de 50 pattakons die aan de paters moesten betaald worden omwille van een paard dat door de gemeente gepand was geweest in 1637 reeds met de interest tot 277 gunden en 12 stuivers waren opgelopen. Alzo moest het klooster gecredi-teerd worden voor de som van meer dan 600 gunden. « Maer alsoe het Godt aengenamer is peys ende vrinschap onder mal-canderen te voeden als haeyt ende nydt, die ordinaris gecauseert wordt door ghedurige processen, soe hebben parthyen eenen vasten ende eewighen vrede oft accoort geraemt (om niet alleen die ghewesen processen maer oock het principael, het welck noch is hangende indecies voor den voirc. Heer Conservateur) ter neder te leggen ende 't accorderen inder voeghen als hier nae volcht ». De kartuizers zouden voor altijd vrij zijn van alle dorps-lasten, om welke reden deze ook zouden gezet worden, voor hun goederen die in het hierna omschreven gebied lagen: beginnend aan het kapelletje vóór het klooster, de straat volgend tot aan het pachthof van Geert Robyns op de Steenberch, en langs de gracht daar verder tot aan de Mortelgracht, de Reygerseycken tot voorbij het Sluiske, de Duivelsclauwe, het Eedtbroeck, de

kerk van Zelem en terug tot aan het Kapelletje vóór het klooster. Verder nog de Langebeemden, de vijf zillen, het Peertsbeemdeke, de Wouterbeemden en de beemden bij het Sluiske in vier stukken. Op alle eigendommen buiten deze omschrijving gelegen diende belasting betaald, onafgezien of het klooster ze gebruikte of niet en of ze vanouds of onlangs verkregen waren. Ook de dieren van het klooster zullen niet belast worden op voorwaarde dat ze niet op de « gemeyne aert » komen, behalve de 100 schapen die volgens het keurboek tot 1 mei toegelaten werden. Boven de 100 schapen zal per 10 schapen de belasting van een koe aangerekend worden. Gezien de gemeentelijke financiën er zeer slecht voor stonden schelden de paters het bedrag van 600 gulden en dat van 400 gulden kwijt, « belovende daer mede die ghemeynten 't ontlasten van twintich gulden jaers Luycxsche munte ad perpetuam rei memoriam ». Ze schenken eveneens 5000 schaliën om de kapel van St.-Apollonia te dekken, omdat de gemeente de visserij in het Goorbroeck afstaat van 15 mei af « ghelic sy die jaerlic hebben verhuert ende niet voorders, soo dat de ghemeynten van dyen tyt aff daer in sullen moghen visschen met steeck-sacken naer ouder gewoenten, sonder te moghen gebruycken oft setten fuycken, corven oft andere staende netten ende sullen de voirc. heeren alle jaeren die grachten (tegen haer erfven gelegen) behoorlic ruymen, schieten ende vagen nae behooren. Ende hiermede sullen alle hangende processen als gewesen doodt ende te niet syn .... ». De kartuizers moeten dit akkoord laten goed-keuren bij de E. H. Prelaat van St.-Laureys, bij de generale over-ste van de orde, bij de visitatoren van de provincie, de prior en procurator met al de conventuelen van Zelem. De gemeente dien-de hetzelfde te doen bij de E. H. Officiaal te Luik. Voor de gemeente werd deze overeenkomst in het Paanhuis ondertekend door:

Cornelius van Roy, pastoor,
 Nicolaes Janssen, substituut meier,
 Sebastiaen Rutten, schepen,
 Jacob Puerters, schepen en burgemeester,
 Jan Brans en Jan Snyers, schepenen,
 Hendrick Spilborgs, burgemeester,
 Jan Engelen, kerkmeester,
 Mattheus Kimps, H. Geestmeester, Willem Peelenders en Nico-laes Swerts, Sedtmeesters,
 Govaert Moens en Lenaert Briers, veldwachters,
 Jan Wellens, Stessen Wouters, Vaes Lambregts, Henric Caerls,
 Jan Symons, Geert Smeets, Jan Maringh, Dierick Jacobs, Peter van Asch, Leys Leyssens, Jan Swerts, Hendrick vande Vin, Do-minicus Jans, Nicolaes Spilborghs, Lenaerts Swerts, Geraert Staels, Peter Smeets, Pauls Raymaekers, Jan van Horinck, Jacob Inckels, Hendrick Moens, Bartelmeus Kuppens, Jan Beckers, Pauls Pauli, Pauls Moens, Gysen Vreven, Lucas Moens, Vincent Hermans, Baltis Dryvers, A. Fredrix, Aert Reynderse, Jan vande Vinne, inwoners.

voor het klooster tekenden : J. d'Outelair, prior ; Carolus Meldert, procurator ; Andreas Wouters, vicarius ; Henricus Peys, Bruno Clement, Joannes van Schoonendonck, koster ; Joannes Baptista Marquiq, Joseph Clerx.

Tijdens het jaargeding van 8 januari 1657 werden volgende bescheiden aan de gemeentebestuurders overhandigd door E. P. Josephus d'Outelair, prior en E. P. Carolus Meldert :

- 1) de goedkeuring, bezegeld door de prelaat van St.-Laurens, Geraard de Sany, op 5 juli 1656 te Luik « .... confirmamus et approbamus ac in fidem manus signatureque robore sigillique nostri appositione munuimus » ;
- 2) de goedkeuring van de generaal der orde eveneens bezegeld : « Joannes prior Carthusie ac totius ordinis cartusiensis minister generalis .... presentem concordiam et transactionem .... habemus » op 2 december 1656 ;
- 3) de goedkeuring van de visitators « provincie teutonice » : Christoforus vander Heetvelde, prior van het huis van Leuven en Agidius de Liverlos, prior van de kartuis van Luik ;
- 4) de goedkeuring van de prior van Zelem, zijnde het schrijven dat deze aan de prelaat van St.-Laurens richtte.

De goedkeuring van het akkoord bij de Officiaal te Luik voor de gemeente, dateerde van 7 juli 1656 en was met rode lak bezegeld : « laudamus et approbamus, hac septima July anni XVI C quinquagesimi sexti. E. Simonis, officialis Leodiensis ».

Tot op 17 augustus 1725 zouden de voorschriften van dit akkoord nageleefd worden, doch dan begonnen opnieuw moeilijkheden te rijzen betreffende de goederen buiten bovengemelde cirkel gelegen.

Op 18 augustus 1725 werden alle paarden, wagens, karren, granen en dieren van het klooster door de gemeente aangeslagen en drie dagen daarna publiek verkocht. De kartuizers, hiermede niet instemmend, daagden de gemeente voor het Tribunaal der XXII te Luik. In het kartuizerklooster te Luik werd dan opnieuw op 28 september 1725 een « Accoort oft conventie tussen de gemeynte en de Heeren Satroosen » opgesteld, in aanwezigheid van E. P. Bruno Hermans, prior van het convent te Zelem, bijgestaan door E. P. Loncin, prior van de kartuis van Luik en tevens visitator van de orde. Voor de gemeente waren opgekomen : Peeter van Wesemael en Henrick Troosters, burgemeesters, de optredende notaris Bequet en de advokaten Henricus Heyswyck, Laurentius Theodorus Daniels en Fernandus Sigere als getuigen. Er werd beslist dat de paters de belastingen voor het jaar 1725 zouden betalen voor de goederen buiten de bovenvermelde cirkel gelegen, mits eveneens « quyttschelden vier jaer ende een half vande rente dewelcke sy (Kartuizers) op de Ghemeynte s'jaers treckende syn, bestaende het capitael in eene somme van seven-thien hondert guldens, waer van also nu twee pachten vervallen syn » en dat de gemeente de som zou betalen aan de paters van de verkoop. Bovendien zouden de goederen van de St.-Jansberg

niet meer mogen belast worden dan nadat iemand van het klooster hiertoe geroepen was.

Derwijze zou het klooster nog enkele tientallen jaren van de eigendommen genieten, tot de Franse Revolutie aan dit alles, in 1798, een einde kwam maken.

In dat jaar vond de verkoop plaats op 27 februari, terwijl de paters naar Lier vluchtten.

GOEDEREN EN RENTEN DIE AAN HET KARTUIZERKLOOSTER TOEBEHOORDEN

In de archieven te Hasselt hebben we twee opmetingen weergevonden, waarvan de eerste geschiedde rond 1600 en de andere in de 18e eeuw. We geven ze hierna, omdat ze ons een beeld schetsen van de uitgestrektheid van de bezittingen die aan het klooster toebehoorden.

A. - Lijst der goederen in het jaar 1607 opgemeten door N. Jans, gezworen landmeter, volgens één der Cartularia in het Rijksarchief te Hasselt, onder de benaming « Tabula copiarum librarum Cartusie de Zeelhem secundem bonaque A° 1607 .... ».

1. Het klooster met de muren 822 roeden, het pand 164 roeden, de boomgaard, smis en paardestal : 153 roeden, de « ouden cleynen hof » : 55 roeden, de « groten nieuwen hof met grachten » : 193 roeden.
2. Ten noorden een plek B, met gracht 116 roeden, grenzend ten Z. aan het klooster en ten W., ten N. en ten O. aan de « Gemeyn straet ».
3. « Het pleyn voor 't klooster » was feitelijk van de gemeente, maar de kartuizers genoten er het recht van « plantagie » : 150 roeden, grenzend ten O. en ten Z. aan de « gemeyn straet » en ten N. en W. aan de erfgenamen Mr. Joris Windelen.
4. Ten noorden van het klooster « den cleynen meelacker » zonder hagen 137 roeden en met hagen 209 roeden, grenzend ten W. en ten Z. aan de « gemeyn straet » en ten N. aan Cornelis Scheers.
5. Ten noorden van het klooster « den groten meelacker », zonder hagen 141 roeden en met hagen 200 roeden, grenzend ten O. aan Henrick vande Vinne, ten W. aan Cornelis Scheers en ten Z. en W. aan de « gemeyn straet », naast (3) ten Oosten.
6. Buiten het klooster aan de muren ten N. « het Voorvelt » zonder hagen 475 roeden en met hagen 590 roeden, grenzend ten N. aan de « gemeyn straet », ten Z. aan de hof, ten W. aan de straat « voor 't cloosterport » en ten O. aan het « bonder opden mortel ».
7. « Het groot bonder opden mortel », ten N. O. van het klooster nevens (6) : 344 of 374 roeden, grenzend ten O. aan « het silleken aenden mortelgaer », ten W. het lanckbonder,